

Αρχές Διακυβέρνησης

11. Αρετή και Τόλμη στον Κυβερνήτη από τον Νικόδημο

1. Ο Σολομών έχει μείνει στη Δυτική παράδοση ως ο σοφότερος και δικαιότερος των βασιλέων. Ο γιος του Δαβίδ, όπως ιστορείται στην *Παλαιά Διαθήκη*, είχε γεννηθεί με αρκετή νοημοσύνη, ώστε να ξέρει τι να ζητήσει από τον Παντοδύναμο, όταν Εκείνος παρουσιάστηκε τη νύχτα σε όνειρο και ρώτησε το νεαρό βασιλέα τι ήθελε. Και ο Σολομών ζήτησε μια καρδιά γεμάτη κατανόηση, την ικανότητα να ακούει και να διακρίνει το καλό από το κακό, για να κυβερνά δίκαια τον λαό.

Καί δώσεις τῷ δούλῳ σου καρδίαν ακούειν καί διακρίνειν τον λαόν εν δικαιοσύνη, καί τοῦ συνιεῖν αναμέσον αγαθοῦ καί κακοῦ (Βασιλείων Α ή Γ, 3.9).

Στο πρώτο φύλλο αυτής της σειράς (*1. Οικονομικό ή Πολιτικό; §7, τέλος*) πήρα ένα απόσπασμα από τον Πλάτωνα, *Νόμοι 701B*, όπου ο Αθηναίος φιλόσοφος λέει πως ο καλός κυβερνήτης μεταβάλλει τα ήθη της Πολιτείας όντας ο ίδιος ενάρετος και προτρέποντας τους πολίτες στην ίδια κατεύθυνση με το να δίνει επαίνους και τιμές για τα σωστά πράγματα και μομφή για τα κακά, και με το να κολάζει όσους δεν πειθαρχούν.

Έτσι και ο Πλάτων δίνει έμφαση στην ικανότητα του κυβερνήτη να διακρίνει “αναμέσον αγαθοῦ και κακοῦ” και να φροντίζει τον λαό με δικαιοσύνη. Αυτή η λογική δύναμη του νου να διακρίνει το καλό από το κακό είναι η σοφία, η φρόνηση, η βάση όλης και κάθε αρετής για τον Πλάτωνα, αλλά και η δύναμη που κυβερνά το σύμπαν (*Φίληβος 28D, 30C*). Οι σοφοί κυβερνήτες, γράφει αλλού (*Πολιτικός 296E-297B*), τηρούν μια μεγάλη αρχή, να απονέμουν την ύψιστη δικαιοσύνη με νοημοσύνη (νους) και πρακτική γνώση (*τέχνη*) στους πολίτες, ώστε να τους διαφυλάσσουν και, όσο είναι δυνατό, από χειρότερους να τους κάνουν καλύτερους.

Τη δικαιοσύνη, ο φιλόσοφος την περιγράφει αναλυτικά και εκτεταμένα στην *Πολιτεία*. Πρώτη βασική άποψη είναι “*το προσήκον ἐκάστῳ αποδιδόναι*” (332C), δηλαδή σε κάθε πολίτη να αποδίδεται αυτό που του αξίζει (όπως αναφέρθηκε στο φύλλο 5. *Μερικές Έννοιες §9*). Η δεύτερη άποψη προτείνει “*ἐκαστον εν αυτῇ τά αυτοῦ πράττειν*” (433D), δηλαδή κάθε πολίτης να κάνει την εργασία του και να μην πολυπραγμονεί. Η τρίτη μας υποδείχνει πως “*ου περί τήν ἐξῶ πρᾶξιν τῶν ἑαυτοῦ, ἀλλά περί τήν εντός ὡς ἀληθῶς περί ἑαυτόν καί τά ἑαυτοῦ*” (434), δηλαδή δεν είναι μια εξωτερική ενέργεια του ανθρώπου αλλά η εσωτερική λειτουργία των ψυχικών στοιχείων. Υπάρχουν σε κάθε άνθρωπο τρία στοιχεία, “τα τρία εν τῇ ψυχῇ γένη” – ο λογισμός ή διάνοια, το θυμοειδές ή συναίσθημα και το επιθυμητικό ή ορέξεις. Η δικαιοσύνη επικρατεί όταν το κάθε στοιχείο εκτελεί τη δική του λειτουργία και δεν παρεμβαίνει στις ενέργειες των άλλων: ο λογισμός (ή λόγος) κυβερνά, το θυμικό

υποστηρίζει και στρέφεται στην εκτέλεση των λογικών εντολών και το επιθυμητικό υποτάσσεται και συμπληρώνει τη δράση (433D-444E).

2. Υπάρχει μια γενική εντύπωση πως ο Πλάτων ευνοούσε ένα κλειστό, καταπιεστικό κοινωνικό σύστημα – την οποία ενίσχυσε ο Κάρλ Πόππερ στο *The Open Society and its Enemies* (Λονδίνο, Routledge, Kegan Paul, 1945/1966), όπου ένας εχθρός της “ανοικτής κοινωνίας” είναι και ο Πλάτων. Η εντύπωση πηγάζει ίσως από το γεγονός ότι οι Πλατωνικοί *Διάλογοι* δεν αναφέρουν πουθενά τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που απασχολούν τον μοντέρνο άνθρωπο και από την παραγνώριση πως οι περιορισμοί που διατυπώνουν (απαγορεύσεις, διατάξεις, κανονισμοί κλπ) αφορούν κυρίως την αγωγή, εκπαίδευση και ζωή όχι των απλών πολιτών, αλλά των “φυλάκων” οι οποίοι στην *Πολιτεία* είναι η άρχουσα τάξη των ανώτερων αξιωματούχων.

Ούτε στο ελάχιστο δεν ευνοεί ο Πλάτων τον κρατικό παρεμβατισμό που λειτουργεί ως άξονας του σύγχρονου δημοκρατισμού, σοσιαλισμού και κομμουνισμού.

Απεναντίας ακόμα και στην *Πολιτεία*, όλες οι άλλες τάξεις πολιτών, οι βιοτέχνες, γεωργοί, κτηνοτρόφοι, έμποροι κλπ, είναι ελεύθεροι να ρυθμίζουν τις ιδιωτικές υποθέσεις και συναλλαγές τους σε μεγαλύτερο βαθμό απ’ ό,τι είναι σήμερα. Στο τμήμα 425-427C λέγεται σαφέστατα πως δεν χρειάζεται καν νομοθεσία ούτε ακόμα και για συμβόλαια, αγοραπωλησίες και παρόμοια, διότι απλούστατα δεν είναι ορθό αυτό για ανθρώπους “καλούς και έντιμους”. Κάθε άνθρωπος συναλλάσσεται πιστεύοντας πως έχει όφελος από τη συναλλαγή, παίρνοντας κάτι καλύτερο για τον εαυτό του (369C). Αν οι πολίτες δεν τηρούν έντιμους τρόπους, τότε θα αναγκαστούν οι ίδιοι να θεσπίσουν πάμπολλους τιποτένιους νόμους, όπως γίνεται σήμερα! Ως έντιμοι και υπεύθυνοι πολίτες οφείλουν οι ίδιοι να ερευνούν τη σφαίρα της αγοράς και του εμπορίου και να συναλλάσσονται με ανθρώπους που εμπιστεύονται: **δική τους είναι η ευθύνη, και όχι του Κράτους, αν συναλλάσσονται με απατεώνες!**

Με άλλα λόγια, στον οικονομικό οργανισμό της Πολιτείας, δηλαδή στα επίπεδα χαμηλότερα από την άρχουσα τάξη, οι πολίτες απολαμβάνουν τη μέγιστη ελευθερία, που όμως, αν δεν συνοδεύεται από εντιμότητα, πρωτοβουλία, υπευθυνότητα, δικαιοσύνη και φρόνηση, μπορεί να αποδειχθεί ζημιογόνα και καταστροφική. Παρόμοιες ιδέες διατυπώνονται στο έργο *Νόμοι*, 742, 849 και 913. Έτσι ο Πλάτων προκαταλαμβάνει κατά δύο χιλιετίες περίπου το σύστημα ελεύθερης οικονομίας που θα πρέσβευαν οικονομολόγοι όπως οι Σμιθ, Μπένθαμ, Ρικάρντο, Μίλλ κ.α., στο τέλος του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου στη Βρετανία.

Οι κρατικοί λειτουργοί, γράφει παρεμπιπτόντως, δηλαδή οι δημόσιοι υπάλληλοι, προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στην Πολιτεία δίχως αμοιβή και συντηρούνται από αυτήν. Αλλά ένας νόμος απαγορεύει τη δωροληψία (“μηδέ επί δώροισι διακονεῖν” *Νόμοι* 955 C-D) και αν το αδίκημα αποδειχθεί δικαστικά, τιμωρείται με θάνατο!

Έτσι περίπου αποδίδει ο Πλάτων τις έννοιες της δικαιοσύνης και σοφίας ή φρόνησης.

3. Ακολουθώντας τον Πλάτωνα (*Ευθύδημος* 278E-282), ο Marsilio Ficino που ήταν σχολάρχης της Πλατωνικής Ακαδημίας στη Φλωρεντία στον 15ο αιώνα και δάσκαλος του Λορέντζο του Μεγαλόπρεπου, έγραψε στον Cosimo di Medici, παππού του Λορέντζο και

άρχοντα της Φλωρεντίας: –

Οι άνθρωποι όλοι θέλουν να δρουν ορθά για το καλό, που είναι το ευ-ζήν... [έχοντας] όσο το δυνατόν περισσότερα αγαθά ... και πάνω από όλα, σοφία... Η ευτυχία συνίσταται στην επιτυχημένη πραγμάτωση ενός επιθυμητού σκοπού: η δε σοφία το επιτυγχάνει αυτό σε κάθε δραστηριότητα ... Λέγεται επίσης πως ευτυχισμένοι είναι μόνο όσοι έχουν προικισθεί με πολλά χαρίσματα. Αλλά ... δίχως χρήση, η κατοχή [των χαρισμάτων] από μόνη της δεν συνεισφέρει στην ευτυχία. Αλλά ούτε η χρήση αρκεί μόνη της: διότι κάποιος μπορεί να κάνει κακή χρήση ... Η σοφία μονάχα εξασφαλίζει ορθή χρήση ... ότι θα χρησιμοποιούμε ορθά τα πλούτη, την υγεία, την ομορφιά, το σθένος καθώς και όλα τα άλλα ... Για τον σοφό και οι ευκολίες και οι δυσκολίες είναι χρήσιμες διότι θα τις χρησιμοποιήσει εξίσου ορθά ... Από όλα τα πράγματα που έχουμε, μόνο η σοφία καθεαυτή είναι αγαθό. Μόνο η άγνοια καθεαυτή είναι κακό.

Στον πολιτικό και λόγιο Piero del Nero επίσης έγραψε:

Είναι καθήκον για κάθε πολίτη να συλλογίζεται την Πολιτεία σαν μια ενιαία οντότητα αποτελούμενη από τους πολίτες... και ότι τα διάφορα μέρη πρέπει να υπηρετούν το σύνολο... και τότε εξασφαλίζεται το καλό για κάθε μέρος... Ας έχει πάντα υπόψη του την εντολή του Πλάτωνα να μη συλλογίζεται τον εαυτό του αλλά το σύνολο της Πολιτείας.

Έγραψε και στον Quarguagli, ποιητή, μουσικό και λόγιο που αργότερα υπηρέτησε στο Βατικανό. Ακολουθώντας το *Περί Λειτουργημάτων* (De Officiis) του Ρωμαίου νομικού και φιλοσόφου Κικέρωνα, σε αυτή την επιστολή συνοψίζει τα καθήκοντα του σοφού κυβερνήτη:

Καθήκον του είναι να φροντίζει για το σύνολο· επίσης, έλεος στη δικαιοσύνη και ταπεινότητα στη μεγαλοπρέπεια.

4. Στις μέρες μας διαπιστώνουμε καθημερινά πως ούτε οι κυβερνήτες μας ούτε κι εμείς οι πολίτες ακολουθούμε ή ενδιαφερόμαστε καν για τη σοφία και την ταπεινότητα, για τη σύνολη Πολιτεία· συχνά δε, αντί για ταπεινότητα εκφράζουμε αλαζονεία. Απαιτούμε σοφία και εντιμότητα, ταπεινότητα και δικαιοσύνη από τους άλλους αλλά εμείς εκδηλώνουμε αυτές τις αρετές σπανιότατα. Η επιθυμία να έχουμε κρατική πρόνοια σε όλες τις απόψεις της ζωής μας κυριαρχεί, και για κάθε διαδικασία ή γεγονός, ακόμα και για ψύλλου πήδημα, επικαλούμαστε τη “δημοκρατία”, νομίζοντας πως αυτή εκφράζει μια απόλυτη πανάκεια που θεραπεύει μαγικά όλα τα κακώς κείμενα. (Η δημοκρατία συζητήθηκε στο 5. *Μερικές Έννοιες*.)

Στην πραγματικότητα η “δημοκρατία” είναι μια σαπουνόφουσκα, πανέμορφη όμως παραπλανητική· διότι αφενός κάνει το λαό (=δήμο) να νομίζει πως έχει εξουσία (=κρατία) και αφετέρου, ως σοσιαλδημοκρατία, είναι μια τεράστια εστία διαφθοράς.

Γιατί άραγε παντού στον κόσμο, ακόμα και στη Βρετανία όπου η όλη πολιτική παράδοση του λαού της πάντοτε επέμενε στις ελευθερίες του, σήμερα υπάρχει κρατικός παρεμβατισμός σε έκταση σχεδόν σαν εκείνη ολοκληρωτικών καθεστώτων; Σε όλες τις χώρες το Κράτος έχει διευρυνθεί σε δεινοσαυρικές διαστάσεις και χρειάζεται αυξημένους φόρους. Έχει κρατικοποιήσει πολλές επιχειρήσεις και επιδίδεται στην παραγωγή αγαθών και

υπηρεσιών – που θα ήταν καλύτερο να αφήνονταν στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Μετά, επεμβαίνει στην παιδεία και ποικίλες πολιτισμικές δραστηριότητες για να επηρεάσει την κατεύθυνση της κοινωνικής ανάπτυξης. Επεμβαίνει επίσης για να κατευθύνει τη διανομή πλούτου, μεταφέροντας εισοδήματα από μια κοινωνική ομάδα ή τάξη σε άλλη.

Τέτοιος κυκλώπειος παρεμβατισμός συνοδεύεται από μια καταρρακτώδη ροή χρημάτων. Ο επιτήδειος πολιτικός και ο κύκλος του αδράχνουν κάθε ευκαιρία να αποκομίσουν ίδιον όφελος, νόμιμα ή παράνομα. Συνεπώς η πίστη και αφοσίωσή τους δεν είναι προς το Έθνος ή τη σύνολη Πολιτεία, αλλά προς τον πελατειακό κύκλο, τη συντεχνία ή το κόμμα τους.

Μια απρόβλεπτη συνέπεια είναι πως ο υγιής ιδιωτικός τομέας της πρωτοβουλίας, ανταγωνιστικότητας και εργατικότητας, οδηγείται σε μαρασμό ή αναγκάζεται να συνθηκολογήσει με το Κράτος και να προσβληθεί και αυτός από τη διαφθορά.

5. Ο Κικέρων, δεινός ρήτωρ, νομικός και φιλόσοφος στην αρχαία Ρώμη, είχε μελετήσει και είχε μεταφράσει έργα του Πλάτωνα στα Λατινικά. Είχε ο ίδιος γράψει επίσης φιλοσοφικά έργα που αντανάκλυσαν και κάποτε μιμούνταν τους Διαλόγους του Αθηναίου (π.χ. De Republica = Πολιτεία· De Legibus = Νόμοι· κλπ). Στο *Περί Λειτουργημάτων* (De Officiis 1.15) λέει:

Αυτοί που επιθυμούν να συμμετέχουν στην κυβέρνηση πρέπει να ενθουμούνται δύο εντολές του Πλάτωνα: πρώτον, να έχουν την ασφάλεια και το συμφέρον όλων των πολιτών ως μέγα σκοπό τους σε όλες τις σκέψεις και ενέργειές τους χωρίς ποτέ να σκέπτονται το δικό τους όφελος· δεύτερον, να φροντίζουν ολόκληρο τον οργανισμό της Πολιτείας και όχι το συμφέρον ενός μέρους μόνο εις βάρος του συνόλου.

Όπως γνωρίζουμε όλοι, παρά τους ισχυρισμούς των επαγγελματιών πολιτικών πως ενεργούν για όφελος της πατρίδας, του έθνους, του λαού κλπ, οι ενέργειες τους υπαγορεύονται από συμφέρον προσωπικό ή/και κομματικό. Οι βουλευτές δεν ψηφίζουν κατά συνείδηση, όπως ισχυρίζεται το Σύνταγμα (που δυστυχώς είναι απίστευτα ελαττωματικό), αλλά κατά κομματική γραμμή ενώ η ιστορία του Κοινοβουλίου 35 χρόνια τώρα (φθινόπωρο 2011) βρήκε από σκάνδαλα που δεν διαλευκάνθηκαν.

Από τον Ρωμαίο ρήτορα, ας στραφούμε σε έναν Βρετανό, τον Edmund Burke, μεγάλο στοχαστή και πολιτικό, στο τέλος του 18ου αιώνα. Έγραψε (στο *Στοχασμοί για τη Στενότητα* 1795, κεφ5):

Ένα από τα λεπτότερα προβλήματα της νομοθετικής λειτουργίας... είναι το εξής: Τί πρέπει να αναλάβει το κράτος να διοικεί... και τί πρέπει να αφήσει... στην ιδιωτική πρωτοβουλία... Το κράτος πρέπει να περιοριστεί μόνο σε ό,τι αφορά το κράτος... τα εισοδήματά του, τις ένοπλες δυνάμεις του, τα όργανα που χρωστούν την ύπαρξή τους στη λειτουργία του... καθετί που είναι αληθινά δημόσιο – δημόσια τάξη, ασφάλεια, ευημερία...

Οι πολιτικοί που γνωρίζουν τον εαυτό τους, με τη σοβαρότητα που ανήκει στη σοφία, θα κινηθούν μόνο σε αυτή την ανώτερη σφαίρα σταθερά και θαρραλέα... Αν όμως κατέβουν από το επίπεδο του Κράτους στην επαρχία... στη συνοικία... στην ιδιωτική κατοικία, τότε επιταχύνουν τον ρυθμό της πτώσης τους. Δεν μπορούν να εκτελέσουν το κατώτερο λειτουργήμα. (Εμφαση στο πρωτότυπο.)

Βέβαια, οι πολιτικοί θα ισχυρισθούν πως οι γνώσεις μας έχουν διευρυνθεί πάρα πολύ από την εποχή του Μπερκ και τώρα μπορούν να διαχειρισθούν άριστα τα δημόσια πράγματα, την εθνική οικονομία, τις υπηρεσίες πρόνοιας κλπ.

Τέτοιοι ισχυρισμοί δεν πείθουν ούτε στο ελάχιστο. Διότι ξέρουμε πια πως οι πολιτευτές και οι συνεργάτες τους ψεύδονται κατά κανόνα. Επίσης, όπως είδαμε σε προηγούμενα φύλλα, τα Οικονομικά που σπουδάζουν οι πολιτευτές σε πανεπιστήμια και συναφείς Σχολές δεν έχουν σχέση με την πραγματικότητα, ενώ τα νομικά των δικηγόρων δεν επαρκούν και οι απαρατσίκ των κομμάτων και των συνδικάτων που γλιστρούν στην πολιτική είναι παντελώς ακατάλληλοι.

6. Ο Μπερκ αναφέρει πως οι κυβερνήτες πρέπει να κινούνται στην “άνωτερη σφαίρα σταθερά και θαρραλέα.”

Όντως, κατά τον Πλάτωνα, οι εκφράσεις της αρετής, ή αρετές, ήταν πέντε: ανδρεία ή θάρρος, ευσέβεια, σωφροσύνη, δικαιοσύνη και σοφία. Όταν λοιπόν λέμε πως η πολιτική χρειάζεται “αρετή και τόλμη” μιλάμε πλεοναστικά αφού η τόλμη (=θάρος) είναι συστατικό ή έκφραση της αρετής. Έστω· ως κρατήσουμε τη φράση του Σολωμού.

Σήμερα και η αρετή και η τόλμη λείπουν από τις κυβερνήσεις, διότι αυτές πρέπει να διαπραγματεύονται (και να συναλλάσσονται) με το ευρύτερο κόμμα το οποίο τις αναδείχνει, με παραγωγικές ομάδες που πληρώνουν εκλογικά έξοδα, με συνδικαλιστικές παρατάξεις που τις ψηφίζουν και τις στηρίζουν και άλλες που τις καταπολεμούν, με ΜΜΕ που επίσης τις στηρίζουν και άλλα που τις καταπολεμούν και ούτω καθεξής. Δεν τολμούν να κάνουν βαθιές τομές και χρήσιμες μεταρρυθμίσεις (π.χ. περικοπές στις δημόσιες υπηρεσίες, αποκρατικοποιήσεις, κινήγι και τιμωρία φοροφυγάδων κλπ) γιατί φοβούνται το “πολιτικό κόστος” – ότι δηλαδή θα χάσουν ψηφοφόρους.

Η Μεταπολίτευση του 1974 ήταν μια χρυσή ευκαιρία για νέες πολιτικές βάσεις και πρακτικές. Στην πραγματικότητα, παρά τη μεγάλη πλειοψηφία (54%) που είχε η κυβέρνηση Καραμανλή και παρά την προθυμία του λαού να δεχθεί πολλά νέα μέτρα, σχεδόν αμέσως οι πολιτευτές που στελέχωναν την κυβέρνηση γλίστρησαν στις παλιές τους συνήθειες και δεν έκαναν τίποτα. Σε ένα από τα πολλά κύρια άρθρα-σχόλιά της, η *Καθημερινή* (4/4/81) επισήμανε καυστικά το καθεστώς δωροληψίας στο Δημόσιο, την αμάθεια και σκηνηρία, τις χαριστικές πράξεις προς “ημετέρους” και την ανεκτική στάση των υπουργών και τόνισε συμπερασματικά:

*Ριζικά μέτρα ανορθώσεως και εξυγιάνσεως της καταστάσεως, με εκκαθαρίσεις αλλά και **τολμηρές** λειτουργικές και διαρθρωτικές μεταβολές δεν ελήφθησαν κατά την μεταδικτατορική περίοδο. Συνέπεια ήταν η περαιτέρω επιδείνωση. (Δική μου η έμφαση.)*

7. Πολιτικοί, έτσι όπως τους περιγράφουν οι μεγάλοι στοχαστές, “οι παλαιοί γραμματισμένοι”, υπήρξαν σε πολλές χώρες στο παρελθόν. Ενδεχομένως υπάρχουν μερικοί και στη Χώρα μας αυτή την εποχή – και θα υπάρξουν. Όμως οπωσδήποτε σπανίζουν, και οι σημερινοί κομματάρχες είναι ανάξιοι, αναξιόπιστοι και ανέντιμοι (καθώς ψεύδονται κατά κόρον), ανεύθυνοι και ανίκανοι.

Ένα καλό παράδειγμα έντιμου και θαρραλέου πολιτικού είναι ο Χαρίλαος Τρικούπης. Όταν η εφημερίδα *Καιροί* δημοσίευσε (29/6/1874) το πολύκροτο άρθρο “Τις πταίει;” που καυτηρίαζε την εξαχρείωση των πολιτικών ηθών και την ανάμιξη του θρόνου, ο εκδότης Κανελλίδης συνελήφθη, παρότι δεν είχε γράψει ο ίδιος το άρθρο, αφού έλειπε στο εξωτερικό τότε. Ο Τρικούπης αμέσως μόλις το έμαθε ανέλαβε την ευθύνη για την πατρότητα του κειμένου, που επέκρινε απερίφραστα και δριμύτατα τον βασιλέα Γεώργιο. Και φυσικά ο Τρικούπης πήγε φυλακή – αλλά πέτυχε ταυτόχρονα την υιοθέτηση της “δεδηλωμένης” πλειοψηφίας στη Βουλή.

Δεν έδειξαν την ίδια τόλμη ούτε ο Βενιζέλος στην κρίση του 1915 ούτε ο Γ. Παπανδρέου στην κρίση του 1965, ούτε οι μεταπολιτευτικές κυβερνήσεις και, η διστακτικότητα, αν δεν ήταν δειλία, κόστισε πολλά στο έθνος. Η τωρινή χρεοκοπία είναι ένα από αποτέλεσμα της έλλειψης ανδρείας των πρωθυπουργών.

Δυστυχώς οι πολιτευτές νομίζουν πως έχουν την ανδρεία και τη σοφία που απαιτεί το λειτούργημα του κυβερνήτη. Πάσχουν από την πανανθρώπινη ψευδαίσθηση που μας κάνει όλους να πιστεύουμε πως γνωρίζουμε καλύτερα από άλλους και περισσότερα από όσα πράγματι κατέχουμε.

Ο Γερμανός υπουργός Οικονομικών Γ. Σόιμπλε είπε πρόσφατα (Νοέμβριος 2011), σε σχέση με τα χρέη στην Ευρωζώνη και την κρίση του Ευρώ, πως στις δημοκρατίες μαθαίνουμε από τα λάθη μας. Λόγια του αέρα για παρηγοριά. Υπήρξαν οικονομικές κρίσεις το 1929, μετά ο πόλεμος 1939-1945, η κρίση του 1974, μετά στις ΗΠΑ το 2007, αλλά ούτε οικονομολόγοι, ούτε κυβερνήτες μοιάζουν να έμαθαν τίποτα.

Στον *Φίληβο* ο Πλάτων γράφει πως οι περισσότεροι άνθρωποι σφάλουν νομίζοντας πως υπερέχουν των άλλων σε αρετή, ενώ δεν υπερέχουν, και μάλιστα, ενώ δεν έχουν παρά μωροσοφία, νομίζουν πως είναι πάνσοφοι (48E-49A).

Ο δε Άνταμ Σμιθ, που χρημάτισε και καθηγητής της Λογικής στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης, προτού ολοκληρώσει το έργο που τον ανέδειξε ως “Πατέρα της Πολιτικής Οικονομίας”, αντιτάχθηκε στον κρατικό παρεμβατισμό και σε συστήματα περιορισμού και προτιμήσεων. Έγραψε στο τέλος του 4ου βιβλίου, *Πλούτος των Εθνών*:

Η κυβέρνηση απαλλάσσεται τελείως από το καθήκον να επιβλέπει την εργασία των πολιτών και να την κατευθύνει σε ασχολίες που νομίζει πως είναι οι πιο κατάλληλες για το συμφέρον της κοινωνίας. Αυτό είναι ένα καθήκον που, για την εκτέλεσή του, δεν υπάρχει ικανή ανθρώπινη γνώση και σοφία και που, αν η Κυβέρνηση προσπαθήσει να το εκτελέσει, πάντοτε πέφτει θύμα αναρίθμητων ψευδαισθήσεων.

Ο Σμιθ διατυπώνει και συγκεκριμένα καθήκοντα, όπως ο Κικέρων ή ο Μπερκ, για μια καλή κυβέρνηση: τα συνοψίζουμε ως ασφάλεια, δικαιοσύνη και τάξη. Αυτά θα τα εξετάσω αργότερα, αλλά μπορούμε να πούμε ότι η δικαιοσύνη θα εκφραστεί στη διανομή του πλούτου ή εθνικού προϊόντος.

Πρώτα όμως, σε αυτό το σημείο, αφού η παραγωγή προηγείται της διανομής, είναι χρήσιμο να εξετάσουμε τους τρόπους και συντελεστές της παραγωγής και να προετοιμάσουμε το έδαφος για τη συζήτηση των καθηκόντων της κυβέρνησης και για τη δίκαιη διανομή του εθνικού προϊόντος.